

A halomsíroktól a barokk kastélyokig

Hazánk egyik legszebb, természeti és kultúrtörténeti értékekben bővelkedő térsége a Bakony és a Balaton-felvidék. Ezen területen gazdálkodó Bakonyerdő Zrt. erdeiben gazdag történelmi múltunk számos kisebb-nagyobb gyöngyszeme, emlékhelye rejtőzik. E felbecsülhetetlen értékek megőrzése közös történelmi felelősségünk, ezért kiemelt feladatunknak érezzük ezek állapotának megóvását, hiszen közülük több a Bakonyerdő Zrt. kezelésében áll. A teljesség igénye nélkül ismerjük meg néhányat ízelítőként e történelmi és kulturális emlékek közül.

„Százhalom” a Bakonyban

A „kunhalom” olyan kultúrtörténeti, kulturális örökségi, tájképi, illetve élővilágvédelmi szempontból jelentős domború földmű, amely kimagasodó jellegével meghatározó eleme lehet a tájnak. A kunhalom gyűjtőfogalomba tartoznak a sírhalmok (kurgánok), tellek (lakódombok), őrhalmok és határhalmok.

A jelenlegi ismeretek szerint a Krisztus születése előtti 15. század körül nagyarányú népvándorlás indult meg a mai Cseh-medence és Ausztria felől, s egy mind nyelvében, mind népi hovatartozásában ismeretlen népcsoport hatolt be a Dunántúlra. Minthogy hegyes-erdős vidékről jöttek, tömegesen szállták meg az eddig lakatlan Magas-Bakony erdőségekkkel borított he-

gyes tájait. Állattenyésztő életformájuknak is ez a vidék felelt meg legjobban. Tekintve, hogy hovatarozásuk és nyelvük ismeretlen (talán az illír népcsoporthoz tartoztak?), a régészet a temetkezési szokásaik alapján *halomsíros kultúrának* nevezte el ezt a népcsoportot. Halottaik máglyán elégetett hamvait ugyanis urnákba helyezték, mellé ékszert, fegyvert, agyagedényeket tettek, fölé földből vagy kőből halmot építettek.

A Bakonybél mellett, a Kőrös-hegy lábánál fakadó Tekerés-kút közelében elterülő Százhalom a maga 226 halomsírával Közép-Európa egyik legnagyobb ismert sírmezije ebből a kultúrkörből, de a Magas-Bakony számos helyén fedezhetünk fel még hasonló tumulusokat. Ezek a késő bronzkori népek emelték többek között a Nagy-Som-hegy csúcsának közelében álló kőszánccal megerősített földvárat is.

Földvárak, rablófészek – Bakonyújvár

A földvár olyan védelmi céllal létesített vonalas vagy zárt alakzatú földmű, amely azonosíthatóan fennmaradt domborzati elemként történeti, kulturális örökségi, felszínalaktani, illetve tájképi értéket képvisel. Az őskortól használt erődítménytípus a Kr. e. 6. évezred közepétől Közép-Európából eredeztethető. A Bakony térségében is több jelentősebb bronzkori földvár található, melyek jól alkalmazkodtak a természeti körülményekhez, ezeken belül is a magasabb hegyek tetején alkottak erődített telepeket. A Bakonyerdő Zrt. kezelésében összesen 14 db ilyen található.

A Bakony hegységben nyitott szemmel túrázók figyelmét felkelthetik a nagyjából szabályos kör alaprajzú, különböző átmérőjű (5–35 m) és magasságú (0,1–2,5 m) mesterséges földhalmok, melyekből a hegység területén több kisebb-nagyobb csoportban akár több ezer is előfordul, melyből a Bakonyerdő gazdálkodási területén belül 16 kisebb-nagyobb halomsírmező is található.

A földhalmok többsége idővel eltűnt a természeti környezetben, jelenleg már csak a nagyobb méretűek azonosíthatóak. A halomsíros temetkezési forma sehol másutt nem található olyan számban, mint a Bakony térségében, bár a Dunántúlon másutt is fellelhetők maradványai.

Bakonybél-től északra kb. 3 km-re, a Gerece völgy felett, a Tönkölös-hegy egyik kiugró nyúlványán, 432 m magasan találjuk egy elpusztult kővár csekély maradványait. A vár két részre tagozódik. Miután a Tönkölös-ről lehúzó 5-10 m széles hegynyergen át volt meg-

második felének törökök elleni végvári harcái okozhatták. Teljes lerombolása azonban az 1820-as években következett be, mikor is a gyulakeszi Csigó család – mint akkori tulajdonos – bontatta szét a kolostort építőanyag-nyerés céljából.

Emberkő szikla mellett halad el, majd egy forrástól kis ösvény vezet az egykori *Szent Jakab kolostorhoz*. Az alapítás időpontját Pázmány Péter 1260-ra tette, azonban az előkerült gótikus, korai reneszánsz stílusú leletekből arra gondolhatunk, hogy azok a 16. századból valók.

A kolostor két tájegység, a Bakony és a Balaton-felvidék találkozásánál található, sőt azt is tudjuk, hogy már a középkorban a hegységről kapta a nevét (Bakonyszentjakab). Az alapító a jól ismert Gyulaffy család volt. A virágkora 1562-ig tartott, amikor a törökök elfoglalták Hegyesd várát, és a pálosok jobbnak vélték elhagyni ezt a környéket, soha nem is tértek vissza.

Az 1970-es években szondázó jellegű feltárások folytak a területen, tervszerű régészeti ásatások viszont csak 2014-ben kezdődtek. Azon túl, hogy kiásták a romokat, részleges helyreállítás is történt, ennek köszönhetően szabadtéri liturgiai szertartásokat is folytatnak az oltárnál.

A maradványok kutatását és állagmegóvását a terület kezelője, a Bakonyerdő Zrt. egykori Monostorapáti Erdészete kezdeményezte 2014-ben. Az ásatást az ELTE BTK Régészettudományi Intézet kilenc hallgatója, valamint a Bakonyerdő Zrt. részéről 8-10 közmunkás végezte *Mordovin Maxim* régész irányításával. Napjainkra elmondható, hogy az egykori pálos kolostor újjászületését éli meg.

Vár az „Isten kalapján”

A Somló-hegyen emelkedő vár az egyik leginkább épen maradt, ugyanakkor egyik legkevésbé ismert várunk. A 900 éves történetre visszatekintő erősség a bazaltos hegy északi oldalán

közelihető, a történelmi előzménynek tekinthető őskori földvár két 10 m széles sáncárka között építették meg a külső várat. A kővárat 1529–1533 között a Podmaniczky család tagjai, feltehetően Rafael és János építtette, akik a királytól adományként kapták e vidéket. Valóságos rablófészek volt, amelytől különösen sokat szenvedett a bakonybéli apát-ság, de fosztogatósaikkal örökös rettegésben tartották az egész vidéket. Végül is a pozsonyi, majd az 1543. évi beszercebányai országgyűlés száműzte őket, és a vár lerombolását rendelte el. A bakonyújvári várat feltehetően a királyi csapatok az 1546–47-es években ostrommal elfoglalták és lerombolták. Az 1548. évi országgyűlés már nem említi. A 18. század elején a várból még tekintélyes romok álltak az Esterházy család birtokában.

Pálos kolostorromok az erdő mélyén

A pálos szerzetesek közösségének tagjai a *Salföld* közelében levő erdő mélyén, csendben, a világtól elzárva éltek évszázadokon át. Egykori templomuk a boltozatok magasságáig megmaradt az utókor számára, és a kolostor alapfalai is láthatók.

A „kőkúti” Mária Magdolnáról elnevezett épületegyüttest egy 1263-as összeírásban említik először, néhány évszázadon át lehetett a szerzetesek otthona. Az 1554-es török hadjárat nyomán végleg elnéptelenedett. A 15–16. század fordulóján a kolostor elhagyottá válik, végső pusztulását a 16. század

Első régészeti feltárása és állagmegóvása 1959-ben folyt, majd 1962–63-ban a teljes feltárást és a bemutatásának előkészítését is sikerült megvalósítani. A kolostorból ma csak az alapfalak láthatók, a templom és a sekrestye falai párkánymagasságig állnak, a megmaradt szentélyben helyreállították az egyik gótikus ablak ívét és a diadalívet. Ez a Kárpát-medence egyik legszebb állapotban fennmaradt kolostorromja, amit egy kellemes erdei túra során is fel lehet fedezni. A Balatonfüredi Erdészeti kezelésében álló terület kedvelt kirándulási célpont, esküvők, táborok, zenei rendezvények gyakori helyszíne.

A Tapolcához közeli Sáska községtől északra az erdőben a piros jelzés az

fekszik. Első (hamis oklevélen alapuló) említése Szent László idejéből való, akkor "castrum Somlyó" néven említik, első valós írásos emléke 1352-ből való. A feltehetőleg tatárjárás, tehát 1241–1242 után épült királyi vár a mohácsi vész (1526) idején a környék egyetlen erőssége volt. A vár történetének virágkorát Bakócz Tamás esztergomi érsek tulajdonlása alatt élte, amikor a korabeli építészeti irányzatnak megfelelően olasz reneszánsz stílusban átépítették. Később gyakran cserélt gazdát az erődítmény, perек sokaságát előidézve, mígnem a Rákóczi-szabadságharc után magára hagyták, köveinek egy részét pedig elhordták. A dobai Erdődy kastély építésekor (1820) is jelentős mennyiségű faragott követ használtak fel a várból, de a máig megmaradt része is mutatja egykori nagyságát. A történelmi adottságok mellett ma leginkább a várrom romantikája, a lenyűgöző panoráma és az odavezető út szépsége teszi emlékeztetővé a várat.

Az 1800-as években a gazdasági és a közéleti hatalom tulajdonképpen harminc család kezében összpontosult, közülük is kiemelkedtek az Esterházyak, a Festeticsek, a Zichyek, a Széchenyiek, a Teleki, a Csáky, a Pálffy és Bánffy családok. A polgárosodás magával hozta a birtokviszonyok átalakulását is: egyrészt a tehetséges kereskedők, nagypolgárok, gyáriparosok igyekeztek minél több földbirtokot szerezni vállalkozásaik jövedelméből, így új nagybirtokosi réteg jött létre. Érdekesség, hogy az 1867-es kiegyezés után újabb építkezési fellendülés kezdődött: tizenhét kastély, több tucat kúria épült a századvég évtizedeiben, hozzá hatalmas földbirtokokkal, amelyeket teljesen kivontak a piaci forgalomból a kiváltságos nagyrak. Az egyes országrészekben eltérő volt a főnemesi zárolt birtokok aránya, a Dunántúlon például rengeteg ilyen területet találunk.

Dobai Erdődy-kastély

A Somló-hegy teljes egészében Dobához tartozik, ezért a Somlóval szorosan összefügg Doba község története. A település első írásos említése 1288-ra esik. A középkorban Kinizsi Pál, majd a 16. századtól az Erdődy család birtoka. Később a Choron és a Nádasdy család birtokolja, a 16–17. század fordulóján. Ezt követően ismét az Erdődy család kezében van, egészen 1945-ig.

1822 és 1838 között történt az Erdődyek megbízásából Charles Moreau ter-

vei alapján kastély és a park építése. Az új kastélyt „Somlővár” vagy „Új-Somlyóvár” névvel illették az Erdődyek. Ez nyilvánvalóan a család ősi várával mint birtokközponttal kapcsolatos hagyomány tovább élését hangsúlyozza. A kastély az államosítást követően tudószanatórium, majd 1972-től szocioterápiás és pszichoterápiás intézetként működött, de az épület állagának nagymértékű romlása miatt át kellett szervezni a betegellátását, és a kastélyt 2020 végén kiürítették. A kastély bezárását követően az ahhoz tartozó terület kezelését Doba Község Önkormányzata vette át, és jelenleg is ők a terület gazdái.

Pápai Esterházy-kastély

Az Esterházy-kastély Pápan, a városközpontban található. A barokk kastély és az egykori erődítményrendszer fontos szerepet töltött be a település történelmében, fejlődésében. Megújulva ismételt kiemelt idegenforgalmi vonzerőt ad a városnak.

Pápa az Esterházy család birtokközpontjaként az 1700-as években élte fénykorát. Ekkor épült a késő barokk Esterházy-kastély, mely ma múzeumként funkcionál.

A kastély történetének kezdete egészen a 16. századig nyúlik vissza, amikor a törökök hadjárata szükségessé tette a város körüli földsánc kialakítását. A 18. században pusztító tűzvészek sajnos ezen az épületen is nyomot hagytak, ezért az egykori várat az 1740-es években a kor egyik nagy építészének tervei alapján elkezdték átépíteni. A kialakításának érdekessége, hogy az alapként használt várfalak lezárják a város Fő terének egy részét.

A kastélyban tett látogatás alkalmával bepillantást nyerhetünk a barokk főúri élet hétköznapijaiba, vagyis egy

olyan időutazásra indulhatunk, amely közelebb hozza az egykor itt élő grófok és grófnők hétköznapijait.

Keszthelyi Festetics-kastély

A Festetics család Magyarország egyik legjelentősebb nemesi családjá volt több mint 200 évig. A családot a 18. században emelték grófi rangra, s a későbbi generációk tagjai közül sokan fontos szerepet játszottak Magyarország politikai, gazdasági, tudományos és kulturális életében.

A horvát származású család a 18. században jött Magyarországra. 1739-ben vásárolták meg a keszthelyi birtokokot. A következő bő 200 évben a család egymást követő generációi – az adott korban kifejezetten haladó szemlélettel – sokat tettek Keszthely fejlődéséért, a lakosság jólétéért.

A keszthelyi Festetics-kastély a 18. század közepétől 200 éven keresztül Magyarország egyik legjelentősebb grófi, majd hercegi családjának, a Festetics családnak az otthona volt. Ma Helikon Kastély néven muzeális intézményként működik. A Helikon Kastély küldetése a Festetics-örökség megőrzése, tudományos feldolgozása és bemu-

tatása. Az örökséghez tartoznak a Festetics családnak köthető, ma a kiállító-soknak helyet adó műemléképületek – a kastély, a korábbi kocsiház, a pálmaház és az egykori uradalmi szálláshely –, a kastélypark, a kastély eredeti berendezéséhez tartozó műtárgyak, a könyvtár gyűjteménye és a Festeticsek szellemi öröksége.

Összeállította: **Patocskai-Lunk Eszter**
kommunikációs vezető
Fotó: **Gergál-Gombási Mónika,**
Nagy László, Bakonyerdő Zrt.,
CsodalatosBalaton.hu